

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՄԻՍ

Մ Ա Յ Ի Ս

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՔ ԵՒ ՍՊԱՆԻԱ

ՄԱՍՊԱՆԻԱ չինական ժողովրդին մէջ ունեցած կալուածները պաշտպանելու համար ժողովալ Մանգոնոյի հրամանատարութեան ներքեւ նաւատորմի մը զրկած էր. զորաւորացիները պիտի ըլլար, խափանել ամերիկեան նաւատորմին, որուն հրամայողն էր նաւապետն Տիվուի, որ և է փորձ մը ընել Փիլիպպինան իջնալէս վրայ. Մանգոնոյ իւր նաւերը ամփոփեր էր կապիտէի խորը որ տասը մղոն հեռու է Մանիլայի նաւահանգստէն, ուր կը զետնուի նաւարանը:

Ամերիկեան նաւատորմի մը, կազմաւ ութ զրահուոր մեծ նաւերէ, Ապրիլ 30ին զինքը առանց ընդդիմութեան մը մտաւ Մանիլայի ծոցը և զինքն ի կալիֆոնի, ուր կը զանաւոր սպանիական նաւատորմի մը կազմաւ տասն մեծ և փոքր նաւերէ, յոյժ ստորինք իրենց զորութեամբը քան զինամուսնը: Մայիս 1ին՝ առաւօտը ժամը չին ամերիկեան նաւատորմի մը հաւոր ուղարկութեան մը սկսաւ, որուն պատասխանեցին սպանիական նաւերը, ի սկզբան բաւական յաջողութեամբ. իսկ երբ ամերիկեան նաւերը նոր դիրք մը առնելով, կարկտանման անջադար սկսան գնդակներ թափել սպանիական նաւերուն վրայ, այն ատեն փոխուեցաւ կուսին կերպարանը: Արդէն հրդեհ մը սկսեր էր սպանիացի Ռեիմա նրիտանիան ծովակալ նաւուն և կապտիլլայի վրայ, ուսկից անկախ անկախ մուտքին յուսահատութեամբ կ'արձկուէին հաւաքածներ: Երկու նաւերն ալ ժամը Տին հրկեղեակ էր լիննային և Մանգոնոյ ծովակալը վախշտով որ անփութ մնացած նաւերն թշնամուին ձեռքն ինկնան, զանոնք ընկղմել կ'ուտար. ինքը մնացեալ նաւատեսօք քաշուելով ի ցամաք: Այսպէս սպանիական նաւատորմի մը կ'ոչնչանար քիչ ժամերու մէջ, կ'որոշնելով 618 ան. ձինք և բազմաթիւ վիրաւորք: Մեանդինքուն մէջ էր Ռեիմա նրիտանիայի հրամանատարը՝

ծովակալն Կալարսո: Սակայն այս պարտութիւնը բնաւ անպատուութիւն մը չբերաւ սպանիացի բանակին, և բազմաթիւ զինացիներ կան պատահարք կը պատահին սպանիացի սպայից և նաւատեսցի կողմանէ: Երկու կըռուողաց նաւերուն՝ զորութիւնը և կազմաճեւեղան համեմատ տարբեր էին: Ամերիկացի նաւատորմի մեծ փնտ մը չունեցաւ: Կռուէն վերջը Տիվուի տիրեց կապիտէի խորշին, պաշարեց զՄանիլա և սպանիական ուղարկած զայն թէ անձնատուր չ'ըլլայ: Բայց Մանիլա կրնայ զինանալ երկար պաշարման մը: Հրամանատարն Տիվուի, յայտնի է սակայն, որ մեծ յաղթութիւն մը տարեր էր, և անկարելի է նկարագրել այս լուրին վրայ բոլոր Միացեալ Նաւահանգաց զաջած ծախայեղ ուղարկութիւնը և կատարած հանդէսները: Մըլ-Քինլէյ Տիվուի ինքզինքն թշնամակ մը դրեց, Խոստումնին մէջ՝ աղթեցին եղան և Տիվուի ծովակալութեան աստիճան տրուեցաւ:

Ընդհանուր կարծիք էր որ կապիտէի ահաւոր ընդհարումը և սպանիական նաւատորմի մը այսորինակ խորտակումը՝ մեծ, նա մանաւանդ, փնտկան աղքատութեան մը պիտի ունենար պատերազմին ընթացից վրայ. և արդէն կը խոսուէր հաշտարար միջամտութեան մը համար Եւրոպայի կողմէն: Անգլիան և Գալլիոյ կէս պաշտոնական և աղքեցիկ լրագրիք մինչեւ իրոհ հուրդ կուտային Սպանիոյ, ցաւօք որով, յանձն առնուլ այն հրապարակ եղած ծանր զուգորթութիւն. և թողուլ զԿուբա՝ այսպէս փրկելով իւր միւս կալուածքը: Սակայն ի Սպանիոյ չինական ժողովրդին մէջ նաւատորմին խորտակումը՝ յուսացեալ սպանիականութիւնը չունեցաւ: Եւ իսկապէս քանի մը մեծ քաղաքացի մէջ, հացին ուղեւորան պատրուակաւ եղան հաւատարկագետական և կարկուտան ցոյցեր, յորո խառնուեցան և քաղաքական պատճառք, սակայն ոստիկանութեան զինուոր կրցաւ ընկնել նա մանաւանդ որ Ապրիլի կռուէն վերջը, սպանիական նաւատորմի մը ծովակալն իւր զորութիւնը իրենց, թէ ոչ յաղթութիւնը, բայց նշանաւոր յաջողութիւններ: Ամերիկացիք երկու անգամ փորձ փորձեցին չափանայի և Մագանցալան բերդերուն դէմ, բայց ի զուր: Իսկ Սպանիացիք տեղեցին Փիլիպպինան մէջ փանայ քաղքին, որ կեդրոն կը համարուէր ապստամբութեան և ուր ամրացեր էին 4000 ապստամբ օպանիկներով 713 հոգի, ձեռք բերելով պարտադրական անհամար միլիոն և ապստամբ քաղաքի կալանաւորք, յորո և քա-

հանայք, զորս ապստամբք իրեւ պատանդ տարեր էին: Սպանիացւոց կողմէն մեռեր էին 3 ապաւրք և 42 վիրասիրք:

Մայիս 18ին ամերիկացի ընդհանուր ծովակալն Սէմոնն, ինն զրահաւորք երեւցաւ Պորտորիկոյի Սան Ճուան քաղաքին դիմաց, և առանց աղդարարութեան սկսաւ ուժակոծել քաղաքը: Սպանիացի բերդերը մեծ յաջողութեամբ պատասխանեցին, ամերիկացի երկու նաւք փնտռեցան և Սէմոնն ոտկալուեցաւ ծովուն բաց քաղաքէն: Այս լուրը մեծ խրախոյս չնչեց բովակալին Սպանիոյ շատ քաղաքացի մէջ հանդէսք և լուսավառութիւնք եղան: Ամերիկացի լեյտէնանթընտընտը հրահանգեց ի մօտ ի Ձիւնֆուէկոս և ի Կարդէնաս ցամաքը զօռնաբեր հանել և միանալ ապստամբաց հետ: Բայց սպանիացի փերդերուն ահաւոր կրակէն բռնադատեալ և փնտռեալ, կրկին նաւերուն մէջ առնելով զօռնաբերը, դարձաւ ի ֆլի Ուէսթ:

Սակայն այս փոքր յաջողութիւններէն աւելի մեծ յայտ չեցեց Սպանիացւոց և զարմացուց զբովակալին Ներսիսայ այն յառկարծական լուրը որ Ձերվէրաւ սպանիացի ծովակալին նաւատորմիդ, որուն մօր զօռնաբերը զաղտնիք մ'էր, և որուն առջեւը առնելու և խորտակելու համար մեկնած էր ամերիկեան նաւատորմիդ մը, յանկարծ առանց հանդիպելու Միացեալ Նահանգաց նաւերուն, Կոնսայի Սանտաբալ Նաւահանդիտը հասեր էր: Անմիջապէս Սէմոնն և լեյտէնանթընտընտը նաւաւորմիդք դիմեցին զինքը փակելու Սանտաբալի մէջ և հոն խորտակելու: Անդէն Ուոշինգտոնէ թաղում հեռագիրք թափեցան որոնք կը պատմէին Ձերվէրայի նաւատորմիդն ոչնչանալը. և ասկայն ամերիկացի ծովակալները՝ «սպանիացի ի ծեր աղուխան» նոր հնարադիտութենէ մը վախճալով, չէին մտեցնում: Այն առան կրկին տեղաւթութիւնք ի Ուոշինգտոն ընդդէմ Սէմոնն ծովակալին, որ բռնադատուեցաւ բաղադրելու ծաղովըդիտան այսօրինակ միջամտութեան ղէմ՝ պատերազմական շործոց մէջ: Սակայն ի Միացեալ Նահանգս ռամիկը շարունակեց իւր ցոյցերը ընդդէմ ծովակալաց և ընդդէմ իսկ Գալլիոյ, զոր զաղտ կողմակից կը համարէ Սպանիոյ: Ինչպէս նոյնը կ'ըսեն Սպանիացիք նկատմամբ Անգլիոյ. նա մասնաւորապէս որ Մայիս 14ին ի Քրօմֆորտէ՝ պաշտօնեայն Ձէմբրէլէն՝ կորեւոր հրատարակեց Անգլիոս-Միացեալ Նահանգք ներգրգանցութիւն մը: Պատերազմը բարձեալ անգործ կը պարսպանք մը տուան Արդէն երեքքէ այնքան հակառակ-
8ուկիս 1898.

ընդդէմ լուրեր չեն տարածուած, ինչպէս ներկայ պատերազմին առթիւ: Ամայս վերջին օրը ամերիկացի նաւերը փորձեցին մանել ի Սանտաբալ, բայց ետ վանեցան, և մէկ նաւերնին ընկղմեցաւ նաւահանգստին բերան: Թէպէտ Սէմոնն հրատարակեց որ կամուս ընկղմել տուեր էր, այսպէս ուղեւոր նաւահանգստին բերանը զոցել: Սպանիացի ծովակալը նաւան կմախքը փնտցնել տուաւ տիկնամիտով: Իսկ ասկայն այս փոքր յաջողութիւնք պատերազմին իսկական կերպարանքը չփոխեցին. կ'ուշացնեն միայն վտանանք. և զՍպանիա կը ակարացնեն:

Կապիտէի պատերազմէն վերջը ի Սպանիա հատարակաց և քաղաքական շրջանակաց մէջ, մեծ էր տեղահանութիւնը ընդդէմ Նաւային և Գաղթականութեանց պաշտօնարաններուն: Սակայն հարկ համարեցաւ հրատարելու, այսպէս փափաղելով զօրաւոր տարերք մտցնելու պաշտօնարանին մէջ: Թագապահ Թագուհին կրկին իրեն յանձնեց նոր պաշտօնարանին կազմութիւնը, յորում մտաւ զուգահեռ Ամօքսիս Էրք պաշտօնեայ Արտաքին Գործոց՝ և Ումբրոյ Գործն՝ պաշտօնեայ Գաղթականութեանց: Երբ Սպանիան նոր պաշտօնարանով ներկայացաւ ծերակալուն, ծանոյց որ բնաւ խաղաղութիւն յանձն պիտի չուանաւ, եթէ Սպանիոյ երկրներուն մարդկութիւնը չպահուի: «Այստեղ թէ ոչ՝ Սպանիա վճռած է կռուելու մինչեւ ցվերը»: Այս խոսքերը ծափահարութեամբք ընդունուեցան:

Ա Ն Գ Լ Ի Ա

Մայիս 18ին տառաւոր կը մեռնէր ի Հովարտէն 89 ամեայ հասակի մէջ Գ. Կլաւադոն՝ Վիկտորիայի Թագուհւորութեան, նա մասնաւորապէս թաղմանով Անգլիոյ ներկայ ժամանակացս մէջ, մեծագոյն փառքը և պարանքը, և մարդկային հանճարոյ և մարդկային սրտի տմենէն ազնուական և վսեմ մեղմունքներէն մին: Երբեք քաղաքացաւ որ Կլաւադոն փայլուն և առաքաւոր համբաւը ունեցած է՝ երբեք Պետութեան պաշտօնեայ մը աւելի ուղղամտութիւն ունեցած չէ կամ բարեխմբութիւն: Միշտ վսեմ՝ եթէ յիշխանութեան և եթէ յընդդիմութեան. իւր անձնական զգացումներէն և զաղափարներէն յոյժ գերադոյն դասելով բարձր սկզբունքներ, սրտնք զմահականացում կենաց փոքրկուսութիւններէ շատ վեր կը զննէ. Քէ ներկայ և անցաւոր յաջողութիւններով զուցացող. այլ միշտ հեռաւոր ապագաներ և ժողովրդոց եր-

ջանկութիւններ խորհող, Բնաւ քաղաքագէտ մը և այն ընդդէմութեան զուել, իւր հակառակորդներէն իսկ այնքան պատիւ և յարգանք գտած չէ, ինչպէս իշխանութիւն, և այդ նոյն հակառակորդք այնպիսի ազգային պատուք և յուզարկակարութիւնք ունեցնելն իրեն, յորոց աւելին չէր կարելի մտածուիլ: Իւր մարմինը այժմ կը հանգչի Ուշատմանտէր Արքայաբանին մէջ Թագաւորաց և իշխանաց հետ: Եւ որչափ որ անգլիացի պահպանողական մեծ մշտքերու համար աւերմբունքի զայթակողութիւնն մ'էր կլատողներ իւրանախը ինքնավարութեան նկատմամբ ծրագրեր, որով կը համարէին թէ նա Անգլիոյ Թագին գեղեցկագոյն բարերէն մին կը բառնար, այսու հանգեալ ոչ մի հակառակորդ վայրկեան մը կ'սակափեցաւ Նորա բարձր հայրենասիրութեան վրայ: Այստեղ, Թագաւորք և իշխանք եռանդուն ցաւակցութիւնք յղեցին իւր մահուան առթիւ, յորոց աւելի զայսուհի էին սակայն Նոցա վշտակցութիւնք՝ որոց Թագին և ազատութեան հիւստելուն, մեծապէս նպաստեր էր կլատողն լեզուով և զրէով: Ձի տ մինչեւ իւր յետին շունչը ուրիշ բան չմտածեց բայց երջանկութիւն մարդկութեան ամեն կարգի, ամեն ցեղի, ըղձալով և ջանալով որ իւրաքանչիւր ազգ իւր սեպական ընդի տանը մէջ անդորր և անխորով ինքնավարութիւն մը ունենայ, և այս ոչ յեղափոխութեան նպատակաւ մը, այլ տեղեկական խաղաղութեան, արդարութեան, եղբայրակցութեան և կամ քրիստոնէական բարձր սկզբանց գործարութեան համար: Ձի կլատողն անմիան շատ մը քաղաքագիտաց, ամենայն իւր արարոց և ոկողանց հիմն դրած էր զկրօնս, զոր և կը ջանար զարգացնել իւր մտաց: Ենթ հրոնական և աստուածաբանական զոց ընթերցմամբ և եթէ այդօրինակ խուզարկութեանց մէջ իսկ, կատարելապէս չհասաւ իւր երեսակայած նաւահանգստին, սակայն կատարեց մեծ ստացրեց մը:

Կլատողն 23 տարուան էր երբ յամին 1832 մտաւ ի Խորհրդարան և յամին 1838ի արդէն Գաղթականութեանց պաշտօնարանին քարտուղար կ'անուանուէր: Այսքան երկար քաղաքական կենաց մէջ միշտ սերտած է ամեն պատիւ

և պատուանուն յարգունուստ, և Կալապի իւր կենաց վերջին ընդունած նամակներէն մին՝ Վիկտորիա Թագուհիէն զրուած էր, ի շնորհակալութիւն հայրենեաց մատուցած այնքան մեծ ծառայութեանց համար՝ և մահուան զապաղին երկգըր տանողաց մէջ ընդ Լորդ Սուրբըրի և այլոց, կը գտնուէին կալէտի իշխանը և Երբէրգը՝ երկուքն ալ Թագածառանգք:

Ա Ի Ս Տ Ր Ի Ա

Փրանկիսկոս Յովսէփ կայսեր գահակալութեան յիշերորդ տարեկարծը ի Վեննա աստուեցաւ մեծ շնորհութեամբ: Կայսրը Մայիս 7ին, անձամբ բացաւ աւստրիական ազգային Յուշահանգեմը ի Պրատի, ժողովրդեան առնկարազրելի խնդութեանց մէջ: Աւստրիոյ ամեն կողմ հանդէպ և լուսավառութիւնք եղան, ի պատմութեան Փրանկիսկոս Յովսէփ կայսեր որ արդեամբ հայր մը եղած է իւր ժողովրդեան բարեբարելով և յառաջ մղելով դիտութիւնք և արուեստք, միշտ իւր նպատակ ունենալով ժողովրդեան և մանեանց ստորին դասու ժողովրդեան բարորակութիւն և յառաջադիմութիւնը: Իւր անձը ամենակարեւոր զօք մը եղած է կայսրութիւնը կազմող հակառակ մրցող ազգերը մի պահելու համար: Իցեւ թէ իւր յաջորդքն եւս ունենան նոյն յատկութիւնք և յաջողութիւնք:

Փրանկիսկոս Յովսէփ մեկնեցաւ յետոյ ի Բուզարէշտ՝ ընդունելու աւստրիա-հունգարական Նուիրակութիւնքը որ հան զուստրուած էին կայսրութեան ելեւմտեց վիճաբանութեանց և որոշողութեանց համար: Կայսրը Մայիս 11ին թանալով Նուիրակութեանց գումարումները, յայտնեց էր իւր մեծ ցաւը Սպանիոյ և Միացեալ Նահանգաց պետերազմին նկատմամբ, բայց և կը ծանուցանէր որ Աւստրիա-Հունգարիա անկեղծ չէպէք ընթացք մը պիտի բռնէր Վարդութեան առաջարկած Ծովային զորութեան համար ելեւմտաքը, ընդունելի եղաւ թէ Աւստրիոյ և թէ Հունգարիոյ Նուիրակութիւններէ:

Բ Ո Ւ Լ Ղ Ա Ր Ի Ա

Ի Ռուսաստան ապաւնող բուշար սպայեցմէ շատերը աղիւր սառնի առ պաշտօնեայ պատերազմի Բուշարիոյ՝ ընդունելի ըլլալու բաւական մէջ իրենց աստիճաններով, իմաստփ պաշտօնեայ պատերազմի, ընդունեցաւ իրենց

* Իւր քաղաքական հակառակորդաց զուելք՝ նախ Լորդ Սուրբըրի, աշխատութեան սենեկին մէջ դրած է կլատողին կրտսրան մը և Բալֆուր իւր իւզակները պատկերը ընծայած է նմա վերտառութեամբ մը յայտնելով իւր հիացումը:

աղերսքը: Այսպէս կը վերջանայ շատ տարինե-
րէ ի վեր կնճառտ խնդիր մը ընդ Բուլղարիա
և Ռուսաստան:

Գ Ա Լ Լ Ի Ա

Գալլիա զբաղեցաւ մասնաւորապէս Խոսա-
րանի նոր ընտրութեամբը, յորս եթէ պաշտո-
նարանը մեծ ֆլուս մը չունեցաւ, բայց և ոչ մի
գնահատելի չափ, նա մանաւանդ պաշտօնէից
մին լը-Բոնն, չլայնողեցաւ ընտրուելու: Ընկերա-
վարք կորսնցուցին իրենց նշանաւոր առաջնոր-
դը զժորէն, որ անցեալ խօսարանին առաջնա-
կարգ հետադիմներէն մին էր: Չընտրուեցան նաեւ
Փէշ և Գորլէ: Նոր ընտրութեամբը տեսնուեցաւ
կ'ըսէ Թան լրագիրը որ ներկայիս « ի Գալ-
լիա ստոյգ մեծամասնութիւն չկայ » և զժուար
պիտի ըլլա՞ որ է և պաշտօնարանի մը այդպիսի
խօսարանով կառավարել: Պաշտօնարանականք
(պահպանող հասարակապետականք և յառա-
ջադիմականք) 243 են Թուլով, յորոց ոմանք
աւարկուեալականք: Իսկ ընդդիմակց հասա-
րակապետականք (արմատականք, ընկերավարք
և այլն) 244 են Թուլով, ամենն ալ յայտնի:
Առնցած վատ կտն 94 ամիկողմեանք և Թա-
զաւորականք, որոց քուէից հարկ է որ դիմէ
նր և է պաշտօնարան՝ մեծամասնութիւն մը
ստանալու համար: Ընտրուանքուն մէջ կան
եռանդուն յաւիճիք ինչպէս Գրեմոն՝ ժանօթ և
կրակոտ հակահրէայն, Գերուէշը, Միլլըվուս
և Կասանեաք: Հակահրէականք անմիջապէս
սեպհական խումբ մը ձեւացան իրրեւ կռուակ-
ցութիւն:

Մայիս 23ին սկսաւ ի վերոյայլ և մէկ օրուան
մէջ լնցաւ Զուլայի և Օրոքի գէմ երկրորդ դա-
տը: Փաստաբանն Լաբորի, պաշապանող Զո-
լայի, ծանոյց որ վերոյայլ Ասեանը ձեռնհաս
չէր դատելու ի Բարիշ հանդիպած և բողո-
քուած խնդիր մը: Ասեանը առանձնանալով,
հակառակ կարծիք տուաւ: Այն տեսն Լաբորի
անմիջապէս բողոքեց առ վճռալինք Ասեանը,
և իւր բողոքը, ըստ օրինաց, ընդունելի եղաւ:
Յետոյ Ասեանը և ամբիւր ջրուեցաւ: Զուլ
դարս ելած ժամանակ հակառակ և նպատաւ
աւոր աղաղակներ լսեց: Իսկ Քլեար զնդապետը
հաղիւ: Պարիս հասնելով Պաշտեցաւ նախա-
տալից զօշիւններէ և սպառնալիքներէ:

Զուլայի դատը ի սպառ կորսնցուց իւր կա-
րեւորութիւնը:

Ի Ց Ա Լ Ի Ա

Վերջին ամիսներու մէջ շատ անգամ առիթ
ունեցանք յիշելու Խալաիյ յաղաքաց մէջ ե-
ղած յուզմունքներ, մեծաւ մասամբ ժողովր-
դեան աղքատութենէն առաջ եկած, սակայն
Մայիսի մէջ յուզմունքները և մանաւանդ Մի-
լանու ապստամբութիւնը, ճաւա խեղճութենէ
և նեղութենէն առաջ եկած չէ. զի Թէ կայ յի-
տալիա քաղաք մը ուր գործ պակաս չէ, և
ուր գործարար լաւ վճարուած է, այդ Միլան
է: Այսու հանդերձ յուզումը սկսաւ հացի
սղութեան պատրուակաւ և նախ ի Նապոլի,
սպա Ռոմանեայի քաղաքաց մէջ: Վարչութիւնը
հետեւելով Գալլիոյ օրինակին, Մայիս 4ի վեր-
ջուց ցորենի արտաբերութեան վրայէ ամէն
տուրք մինչեւ 30 Գուին, և իւրաքանչիւր
քաղաք ջնջեց նաեւ ներքին տուրքեր: Եւ սա-
կայն յուզումը չդադրեցաւ, նա մանաւանդ
ոռոտակցաւ Ֆիրէնցէի և Լիվոռնոյի մէջ, և ի
Պալիա շփոթից ժամանակ սպանուեցաւ Մուս-
սի՝ Խօսարանին փոխան նախագահին երիտա-
սարդ որդին:

Դեռ ցայժմամ Միլան արտաքաղապէս հան-
դարտ կ'երեւար, և յուզումը կամ լաւ եւս
ըսել յեղափոխութիւնը սկսաւ Մայիս 6ի երե-
կոյ փերէլի գործարանին աշխատանքներէն,
ուր կային մօտ 2300 գործաւորք, յորս 1500ը
կանայք: Գործաւորք ուրիշ քաղաքաց մէջ պա-
տահանները լսելով, սահմանեցին գործադուլ
ընել: Ոստիկանութիւնը խռովարարաց զլիա-
ւոր կալանաւորներ էր, բայց սպա ընկերա-
վար երեսփոխանի մը միջամտութեամբ արձկե-
ր: Երեկոյանն արհեստանոցաց ջրուելու ժա-
մանակ, ամբիւր գունդ գունդ ձեւացեր էր
փողոցներու մէջ, որոց կը խօսէին ընկերա-
վարք: Ոստիկանութիւնը բռնադատեց որ տներ-
նին քաշուին. ընդհակառակն աներէն զարեր
տեղացին պահապանաց վրայ: Հասան զինուորք,
նոցա եւս մտիկ ընող չկար, նա մանաւանդ
ատրճանակի հարուած մը լսուեցաւ: Այն ա-
տեն զինուորք հրաման ստացան կրակ ընելու
և ժողովրդէն ինկուն քանի մը հօգի: Ասոր վրայ
անմիջապէս ամբիւր ջրուեցաւ. բայց այդ ա-
րեւնը բոլորովին դարձուց ժողովրդեան զլու-
խը:

Յրկրորդ օրը Փերէլի աշխատանոցին գործա-
ւորք հաւաքուելով, լուր զրկեցին միւս աշխա-
տանոցներու եւս գործադուլ ընելու. և մէկ

երկու ժամուան մէջ 37,000 զորքաւորք՝ արքեկանայք փողոցները թափեցան և աղմկալից և սպառնական ձեւերով, մահաւանդ կանայք, սկսան քաղքին կեդրոնը դիմել:

Արդէն հեռագիրը ամէն բան կը ծանուցանէր ի Հոռովմ: Վարչութիւնը զՄիլան անմիջապէս պաշարման վիճակի մէջ դրաւ և թագաւորական զորակաւորք անոնանց զգործաւոր Ռաֆա Բէկկարին: Փութով մայրեկեղեցւոյ զեղեցիկ հրապարակը զինուորաց ճամբար դարձաւ: Կրպակները գոցուեցան, կառք և տրամվայք դադրեցան, այն շարժում և խռում քաղաքը, լուռ և ահաւոր կերպարանք մը առաւ: Աշխատաւորք խումբ խումբ կը տարուբերէին, երգելով և սպառնալով. և կէտքին, արդէն զանազան փողոցներու մէջ պատնէշներ բարձրացնելէն՝ առաջաւելով կառքեր և տրամվայքներ: Ի զուր հեծեղանքներ և հետեւակը հոռու հոն կը դիմէր ջանալով վերցնել պատնէշները. տանիքներէն և պատուհաններէ անձերէ պէս քար և կլմինար կը տեղար նստա վերայ, խառն տարճանակի հարուստներու: Ձիներուք զեռ համբերութեամբ կ'ընդունէին ամէն հարուստ: Ահաւոր էր՝ բանակը յետ բազմիցս փորձելու, երբ տեսաւ որ ալ անհնար էր համաքառացնելու ապստամբութիւնը, հրաման ստացաւ կարկթափելու ընդդիմակացիք վրայ: Այն ատեն սկսաւ քաղաքական պատերազմ մը ահաւոր տեսարանը, և կռիւր տարածուեցաւ փողոցներուն մէջ և այսպէս շարունակեց զԵրեմի երեք օր՝ զոր աւելորդ և ճաւաղի կը համարէր մանրամասն նկարագրել, յորում պատահեցան աղէկար տեսարաններ, և յորում յայտնի է սպաննուեցան նաեւ բազում անմեղք: Այս երեք օրուան անկեալ կը համարուէին մօտ 200 հոգի և 300 վերաւորք, յորոք շատերը չէն սպեր՝ իտալական նոր հրացանաց հարուստոյն սաստկութեան պատճառաւ:

Միանգամայն Բափա զօրավար խափանեց ընկերավար լրագրիքը, յորս Սէկոյոյ ամենածանօթ լրագրիքը. կայանաւորել տուաւ երկու ընկերավար երեսփոխանք և հարկւարաւոր զըրգողներ և կապաւաւորներ: Մայիս 9ի՝ երկուշաբթի օր փողոցները սկսան պայքարել և ահաւոր լուռութիւն մը տիրեց: Այն օրն էր որ վեղարաւոր կրօնաւորաց վանատան մօտ կամ մէջ հարուստ մը պայթելով, համարուեցաւ որ կրօնաւորք եւս ապստամբաց ապաւնէ տուած ըլլան, և 24 կրօնաւորք հոնկէ հանուելով քրքնութեան ենթարկուեցան: Բայց սպա ի սպասանմեղ զանուելով, իրենց տեղը դարձուեցան:

Արդէն Մայիս 9ին երեկոյ ապստամբութիւնը ընկճուած կընար, համարուել և Բափա զօրավարը հրովարտակով մը կը հրաւիրէր ամէն աշխատաւոր՝ երկրորդ օրը գտնուելու իւր արհեստանոցները: Մայիս 10ին Միլան իւր սովորական կերպարանքը կ'առնուր. կը բացուէին կրպակք և զործատուք, կառաց շատաւոր կը սկսէր, և կը կարծուէր որ երկու օր առաջ բան մը պատահած է ըլլաւ: Գէ ընկերավարք մէջ տեղէն վերցուեւր էին և չկար որ զրգուեք դամբուր:

Մայիս 12ին Թագաւորը որ կը գտնուէր ի Տուրին սգալոյն Ցուացահանդէօր բանալու՝ ի պատիւ յիաներորդ ամի իտալական Սահմանադրութեան, կը գառնար ի Հոռովմ՝ վշտացեալ մեծապէս այս եղելութեանց վրայ:

Պաշարման վիճակի մէջ զըրուեր էին նաեւ Ֆրէնցէ և Նապոլի, և կոմայ, յորս ծագեր էր ապստամբութիւնը. բայց փութով ընկճուեւր էր: Շատ մը իտալացի զործաւորք՝ որոնք Ձուխցեւրի կը գտնուէին, հաւաք էին սահմանապահուր, դիմելու ի Միլան, բայց կապաւորեցան օտահմանը անցած ժամանակներն և կամ ետ դարձան:

Իտալիոյ լուրը տարրը, այն ատեն սկսաւ ձայն բարձրացնել ընկերավար իմբակաց և սպառնութեան անասնակ ապստամբութեան դէմ: Իսկ արմատականք՝ որոց զըրուեր կրնար համարուել Արդարութեան պաշտօնեայն Մանարդէլի, կը պնդէին խոտանալ մահաւանդ կղերական ժողովներուն դէմ, իւր Վատակարք և հակառակորդք իտալական միւլութեան և վերացուեցան քանի մը կրօնական աղքեցիկ լրագրիք և Տօն Ալբերտարիօ քահանայն՝ խմբաւորապէս Օստրիականոսի կատտոլիկոյ լրագրիքն՝ բանա դրուեցաւ: Այս կատտութիւնը անմիջապէս պաշտօնաւորանին մէջ տարձայնութիւնք յառաջ բերին, մահաւանդ ընդ Մանարդէլի և ընդ մարքէն Արիստօրի Վենետուա, նշանաւոր պաշտօնեայ Ապստամբի Գործոց, Գոտուութիւնը պաշտօնաւորանական տագապի կերպարանք առաւ, երբ Մանարդէլի պարտական առնելով Միլանու կարդինալ արքեպիսկոպոսին բացակայութիւնը չփոխեց ժամանակ, զոր « խորհեալ բացակայութիւն » կը համարէր, աւղեց նոր օրէնք մը առաջարկել եպիսկոպոսաց հրամանագիրը (exequatur) չափաւորեցուցաւ սպառնալու: Վիսկոպոսի Վենետուա բոլոր ազգով ընդդիմաւս այս անարդարանալի խոտութեան, ընդհակառակն պնդեց որ խոտութիւնք հաստատուին ընկերավար ժողովակաց նկատմամբ: Այն օրուրէն սկսաւ պաշտօնաւորանա-

կան տաքնապը և Պաշտօնարանը հրաժարեցաւ
ամբողջովին : Աւմբերտոյ թագաւորը նորէն
շրջադիւրէն կ'աշխատեցաւ նոր պաշտօնարանը կազմելու,
ուսկէջ դուրս մնացին Վիսկոնտի Վենոստա և
Ծանաթը: Նոր պաշտօնարանը ոչ աշխարհ-
մեան էր, ոչ ձախակողմեան և ոչ արմատա-
կան. չպարունակէր նաեւ ազդեցիկ կարողու-
թիւններ :

Մայիս 24ին՝ քիչ ժամուան մէջ խոստովա-
նութեամբ և հաղորդութեամբ կը մեռնէր, որտի
հիւանդութենէ, իտալիոյ ծովային զօրութեան
նշանաւոր պաշտօնեան Բէնէդէտտօ Բրին, որ
միաբան ընդ Սէն Բոն ծովակալին, գաղափարեր
և ի գլուխ հաներ էր իտալական ընտիր նա-
ւատորմիդ մը : Բրին ճշմարիտ էր և առաջին
անգամ 1876ի պաշտօնեայ եղած էր նաւային
զօրութեան : Յայնմհետէ մասնակցած էր շատ
մը վարչութեանց, նաեւ իբրեւ պաշտօնեայ
Արտաքին Գործոց : Փիէմոնթեցի ըլլալով, ան-
պայման հաւատարմութիւն ունէր առ Գահն
Սաղիսիոյ՝ և թագաւորը զինքը կը յարգէր ի-
բրեւ թանկագին բարեկամ մը : Աւմբերտօ լսելով
Բրինի ծանր վիճակը, անմիջապէս գնաց նորա
տունը, բայց մեռած գտաւ զնա և զրկելով
զիսկը, յորդ արցունքով համբուրեց զայն : Թա-
գաւորը կրօնացուց անմիջապէս և հաւատարմ
բարեկամ մը, և իտալիա ծովային զօրութեան
մեծ պաշտօնեայ մը :

Ճ Ա Պ Ո Ն

Ճապոն վարչութիւնը որ ըստ Սիմոնէքի
շաշանց գրուած էր չինական Ուէյ-Նայ-Ուէյ
նաւահանգիստը, մինչեւ որ վճարուէր չին-հա-
պոն պատերազմին տուգանքը, արդ ընդունած
ըլլալով վերջին գումարը, թողուց ՎՈւէյ-Նայ
Ուէյ, զոր անմիջապէս զբաւեց անգղեական
նաւատորմիդը նայն պայմանովք, որովք Ռու-
սաստան գրաւեր էր զՊորտ Արթըր :

Յ Ո Ւ Ն Ա Ս Ֆ Ա Ն

Հեռագիրք կը ծանուցանեն որ Թուրք բանա-
կը կանոնաւորապէս կը քաշուի Թեապէսյան :
Ըստ Լորդ Սըլլըրբրիի առաջարկութեան, տու-
գանաց վերջին մասը այն ատեն պիտի վճա-
րուի առ Օսմանեան պետութիւնը, երբ Թուրք
յետին զինուորը ելլէ Թեապէսյան :

Կրետէի վիճակը նայն է ինչ որ անցեալ ամ-
սոց մէջ :

Մ — Ն,

ՈՂԲԱԼԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ա

« Մայր, իմչ մայրուր է, իմչ սիրում
Կարկաշաւոս այն քաղցր առտակ :
Ջուրը սիրեմ՝ սիրով ամհում :
Այն շուր կաթի պէս ամուշակ :
— Ըզգուշացիր, Գառմիկ որդեակ :

— « Գայլապոնտ մէջէն յուշիկ
Կ'ամցնի կ'երթայ երկայն քարակ .
Հոմ կը դիմէ Ծարուող թռչնիկ,
Ես ալ, թ'ուզես մայր սիրումակ...
— Ձրլայ թէ, մի՛, Գառմիկ որդեակ :

— « Փըթթիմ պփուծը մարեմիտս,
Գեղծ քամ ըզբուրդ, քամ ծիւծ ներմակ,
Վարդ և ծոթրիմ ամուշափտս,
Մամուռ և թիւմ գոյմ մամիշակ :
— Մի՛ երթար հոմ, Գառմիկ որդեակ :

— « Ժիւղերում մէջ վարդիմ վայրի,
Ժիւղ վերելմ սիրում տիւակ
Ձրգէ ձայնիկ իւր արծաթի,
Ո՞ր շատ քաղցր է այն եղամակ :
— Մի՛ լըսեր մի՛, Գառմիկ որդեակ :

— « Երբ կը մայիմ վերելմ յամախ
Տեսնեմ՝ առեղիմ հոմ ի յատակ
Ժերմակ բուրդով մէկը չըքմալ .
Կարծեցի թ'էր իմ Սըմամակ :
— Մի՛ հաւատար, Գառմիկ որդեակ :

— « Իմչ ամհամ է խոտի ի մըսուր .
Խոտն է չոր, դաշտն է դժբնդակ .
Կուգեմ խըմել քիչ մը պաղ շուր,
Շատ քիչ, քառորդ մը, կէս բաժակ :
— Մի՛ խըմեր մի՛, Գառմիկ որդեակ : »